

MODERN ZAMANLARIN TUTUNAMAYANLARI PREKARYA: SINIF MI, SINIFTAN KAÇIŞ MI?¹

*do you hear the people sing?
singing a song of angry men?
it is the music of the people
who will not be slaves again!
when the beating of your heart
echoes the beating of the drums
there is a life about to start
when tomorrow comes!²*

İşgücü piyasalarındaki kuralısızlaşmanın en büyük araçlarından biri olan esneklik uygulamalarının çoğu gelişmekte olan ülkelerde halen geçerli ve etkili olması tam anlamı ile kapitalist sistemin adeta bir saat gibi işlediğinin göstergesidir. Kapitalizm dinamik bir süreçtir, üretim ilişkileri ve üretim süreçleri boyunca dönüşümler ve değişimler geçirmektedir. Bu dönüşüm ve değişimlerin ortaya çıkardığı sonuçlar hayatın her alanında kendini net bir biçimde göstermektedir. Her ne kadar sınıf oluşumunun kapitalist üretim tarzından önceki dönemlere dayandığı tezi üzerine tartışmalar yaşansa da özellikle geleneksel işçi sınıfının kapitalist üretim tarzı ile eş zamanlı olarak ortaya çıktığı; benzer şekilde 20.yüzyıla gelindiğinde geleneksel sınıf teorilerinin reddedilişi ve yeni sınıf teorilerinin geliştirilmesi de kapitalist üretim tarzındaki dönüşümler neticesinde gerçekleşmiştir. Yıldızoğlu'na göre (2011:175), son yıllarda giderek artan “yeni orta sınıf” ifadesi bu yapısal değişikliklerin ve sınıf şekillenmelerinin anlamlandırılmasına ilişkin mücadelenin bir parçası olarak meydana gelmiş kavramlardır. Sınıf analizi 1970’li yıllarda örneğin İngiliz sosyolojisi içerisinde anahtar bir role sahipken, İngiliz sosyologlar zaman içerisinde sınıf kavramını bütünü ile reddedebilmiştir

¹Post Marksizmin etkin bir eleştirisinin yapıldığı E. M. Wood’un, *Sınıftan Kaçış – Yeni Hakiki Sosyalizm* (2006 – İletişim Yayınları) isimli kitabının başlığından esinlenilmiştir.

²Sefiller Müzikalinin finalinde söylenen marş/şarkı

(Fenton ve Bradley, 2002). Gorz'un (1982) kapitalizmi yıkmaktansa onun etrafından dolaştığı ve toplumu dönüştürecek olan sınıfın proletarya olmadığı, proletarya yerine de herhangi bir özne önermediği; Wood'un (2011), Gorz'un sınıf ve sınıf yetersizlikleri hakkındaki tanımını tarihsel değil de metafizik bulduğu döneme denk düşen 1970'li yıllarda Marx'ın sanayi kapitalizmi finans merkezli enformasyon toplumuna doğru yapısal bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Vatansever, 2013). Bu yapısal dönüşümler üretim sürecinde kafa-kol emeği ayrımı ortaya çıkarmıştır. Mavi yaka ve beyaz yaka olmak üzere iki farklı çalışan tipolojisi yaratan bu ayrım mavi yakayı işçi sınıfına beyaz yakayı ise orta sınıfa dahil etmiştir. Orta sınıf sorunlu bir kavramdır; Marksist sosyolojiye yabancı bir kavram olmakla birlikte diğer teoriler için de bulanık bir içeriğe sahiptir. Orta sınıf meselesi en yalın hali ile burjuvazi ve proletarya dışındaki sınıfların tahsisindeki güçlükten kaynaklanır; bu nedenle incelenen kesimlerin sınıf kimliği taşıyıp taşımadığı ve eğer taşıyorsa bir orta sınıf mı yoksa birden çok sınıf mı olduğu sorusu yanıtızsızdır (Balaban, 2013: 15-18). Yanıtızsız kalan bu soru ekseninde Harvey ve Bourdieu sınıf kimliği belirsiz olan kesimi "prekarya" olarak isimlendirirken, içeriği bulanık orta sınıfın geçerliliğini yitirdiği, yitirilmiş geçerliliğin yerini de yeni bir sınıf olarak prekaryanın aldığı tezi ise Standing tarafından gündeme getirilmiştir.

Prekarya Nedir, Ne Değildir?

Prekarya, ilk olarak 1980'li yılların başında Fransa'da kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre geçici istihdam edilenler ve mevsimlik işçiler prekarya olarak adlandırılmış; ancak prekaryanın günümüzde işgücü piyasalarındaki güvencesizlik durumunun artışı ile birlikte, çoğu Batılı ekonomilerde etrafı işsizler ordusu tarafından kuşatılmış ve 20.yüzyılın boyunca örgütlü mücadeleler neticesinde elde edilmiş haklardan hiçbir şekilde faydalanamayan büyük kitleri nitelendirmek için "mükemmel" bir tabir olduğu düşünülmektedir (Harris, 2014). Prekaryanın kökenleri Bourdieu'da görülebilir. Bourdieu (2006), prekaryayı hegemonyanın yeni bir türü olarak tanımlamıştır. Buna göre prekarya, ekonomilerin yeniden yapılanma süreçlerinde tevekküle zorlanmış çalışanlardır. Küreselleşme ve işgücü piyasalarının parçalanması yeni ve güvencesiz bir çalışan grubu ortaya çıkarmıştır. Bourdieu'nün bu tezi, Standing'e temel oluşturmuş ve Standing son dönem çalışmalarında prekaryanın yükselen bir sınıf olduğunu iddia etmiş ancak; Marksist perspektiften bakmaya çalışarak prekaryanın henüz kendi için bir sınıf olmadığını öne sürmüştür (Standing, 2014a). Bu eleştiri makalesinde Standing'in ağırlıklı olarak "Prekarya - Yeni Tehlikeli Sınıf" eseri Marksist perspektif minvalinde ele alınacaktır.

Prekarya, tüm dünyada her türlü iş güvencesinden yoksun, vasıf durumları göz ardı edilen insanların meydana getirdiği, geçici işler haricinde bir işte çalışması mümkün olmayan, her an işsizlik tehdidi ile karşı karşıya olan bir “anti-sınıf” olarak görülmektedir (Vatansever, 2013). Bu tanımlamadan hareketle ilk dikkat çeken, prekaryaya dahil olan insanların hayatlarını sürdürebilmek adına emeklerini satmaktan başka bir seçenekleri olmadığıdır. Marksist yazında bu durum sınıflı toplum yapısının iki tarafından birini yani, emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan işçi sınıfını meydana getirmektedir (Marx ve Engels, 1998). Kapitalist toplumda işçi sınıfının Marksizm açısından taşıdığı özel önem, kendi sınıfsal çıkarlarının gereği olarak ve kendi koşulları sayesinde, sınıf olgusunu ortadan kaldırabilecek tek sınıf olmasıdır (Wood, 2011). Marx, sınıfların kurulmasının ve sınıf ilişkilerinin çözümlenmesinin amacının, sınıf mücadelesini tanımlayabilmek ve ona yön vermekten geçtiğini düşünmektedir. Buradaki temel önerme, sınıfların, sınıf mücadelesinde başrol oynadıklarıdır (Öngen, 2014:65). Marx’ın işçi sınıfının yerini aldığı iddia edilen yeni “anti-sınıf”, gerek sınıf mücadelesinde gerekse toplumsal mücadelede başrol oynayacak mıdır? Bu sorunun net bir cevabının olmaması veya “Sefiller’deki gibi “bir daha köle olmayacak insanların şarkısı”nın yeniden söyleneceği günlere” dair bir umut beslememesi prekaryayı yeni bir toplumsal sınıf olarak kabul etmeyi mümkün kılmamaktadır.

Guy Standing ve Prekarya

Standing (2011a; 2011b; 2014a), prekaryanın özgün bir sınıf olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasını kanıtlamaya çalıştığı yayınlarındaki ortak özellik, prekaryanın yeni yükselen sınıf olduğu ve henüz kendi için bir sınıf olmadığı tezini savunmasıdır; ancak yeni bir sınıf tipolojisi çizmeye çalışan Standing, Ergüenalp’in belirttiği üzere (2014), Marksist terimlerle tartışıyor gibi görünse de oldukça farklı bir düşünce sistemi benimsemektedir.

Standing, prekaryanın ne olduğunu anlamak için beş sorunun cevabı üzerinden konuyu tartışmaktadır. Standing (2011a; 2011b, 2014a);

- Prekarya kimdir?
- Büyümesi neden önemsenmelidir?
- Söz konusu grup neden büyümektedir?
- Bu gruba kimler girmektedir?
- Prekarya bizi nereye götürüyor?

soruları ile yeni bir sınıf olduğunu iddia ettiği prekaryayı tanımlamaya çalışmaktadır. Standing (2011b), prekaryanın kim olduğu sorusuna cevap ararken, Hamburg’da yaşanmış bir olayı örnek göstermektedir. Buna göre;

“Çizgi film karakterlerinin kostümünü giymiş bir grup insan süpermarkete girerek bulabildikleri en büyük sepeti içki ve yiyeceklerle doldurarak ödeme yapmadan, kasiyer için bir tane kırmızı gül ve market müdürü için de bir mektup bırakarak uzaklaşmıştır. Mektupta “Biz Hamburglu prekaryalarız, refahı ürettiğimiz halde bu refahtan hiçbir şekilde pay alamıyoruz. Marketinizden aldıklarımızı Hamburglu yoksullara dağıtacağız” şeklinde bir not yazmaktadır. Hava polisi de dahil olmak üzere harekete geçen Hamburg polisi uzun aramalara rağmen söz konusu prekaryaların izini bulamamıştır.”

Standing için bu olay, Avrupa’da yükselişe geçen prekaryanın çağdaş bir Robin Hood hikayesidir. Peki prekarya nasıl ortaya çıkmıştır? Standing’e göre (2011a) her dönemin kendine özgü bir sınıf yapısı vardır ve içinde bulunduğumuz dönem de küreselleşmiş bir toplum yapısı ile birlikte yeni bir küresel sınıf yapısı yaratmıştır. Bu yeni küresel sınıf yapısı içerisinde Standing (2014a:21-22), yedi sınıf tanımlamaktadır:

En tepede sayıları oldukça az ancak küresel sermayeye büyük ölçüde hâkim olan “elit” sınıf vardır. Elit sınıfın altında “maaşlılar” yer almaktadır. Maaşlılar içerisinde elit sınıfa geçmek isteyen bir grup olmasına rağmen çoğunluğu devlet tarafından sağlanan sosyal hakların güvencesi altında yaşamaktadır. Maaşlı gruptan sonra “profisyoneller” yer almaktadır. Profesyonel ve teknisyen sözcüklerinin birleşimi olan bu grup şu an için küçük bir azınlıktır. Bu gruptan sonra batmakta olan, refah rejimlerini, işgücü piyasalarındaki düzenlemeleri, iş kanunlarını yaratan klasik işçi sınıfı gelmektedir. Bu grubun altında ise “prekarya” yer almaktadır. Prekaryadan sonra sırası ile “işsizler” ve “lumpen prekarya” gelmektedir.

Standing (2011b), prekaryanın “sınıf dışı” özellikler taşımadığını öne sürmektedir. Sınıf dışı kavramının içeriği de tıpkı orta sınıf gibi sıkıntılıdır. Sınıf dışı kavramının kullanılmaya başlandığı 1960’lı yıllarda kavram üzerinde fikir birliği sağlanamamıştır; kavram üzerinde net bir ortak tanıma ulaşılamaması nedeniyle de günümüzde sınıf dışılığın kullanılmasına ilişkin problemler devam etmektedir. Sınıf dışılık, bir işte istihdam edilecek düzeyde vasıflara sahip olmayan kişiler için kullanılmaktadır. Bu kişiler çok uzun süreli işsizlerdir veya işgücü piyasası içerisinde yer almamaktadır. Sınıf dışılık, belli başlı sosyal aktivitelere katılmayan vatandaşların meydana getirdiği bir oluşum da değildir. (Harris, 1992:34). Sınıf dışılığa yönelik geliştirilmiş olan tanımlarda, sınıf dışılık, yoksulluk ile aynı anlama gelmemektedir. Sınıf dışı olarak tabi edilen kişilerin ne kadarının yoksul olduğu ve yoksulların kaç tanesinin orta sınıfa dahil olduğu soruları ampirik araştırmalara temel oluşturmaktadır (Smith, 1992:6). Sınıf dışılık zaman içinde ahlaki olarak da belirsiz bir durum almıştır ve kavram bazen tanımsız bırakılmıştır; insanlar sınıf dışılığı kendi anladıkları şekilde kabul etmiştir. Çünkü sınıf dışılık, bazı

yoksulları toplum dışında konumlandırın ve onların hiçbir şekilde toplumun bir parçası olamayacaklarını dikte eden bir şifredir. Dolayısı ile kavramı kullananlar, yoksulları toplumun geri kalanından dışlayarak onları ötekileştirmektedir (Gans, 1995:59). Prekaryanın sınıf dışı olmadığını öne süren Standing, bu iddiasını üç sınıf temelli boyuta dayandırmaktadır (2014b: 969); buna göre her şeyden önce prekaryanın kendine özgü üretim ilişkileri vardır, bilinen proletarya normlarının aksine prekaryaya dahil olan kişilerin iş güvenceleri ve belirsiz süreli iş sözleşmeleri yoktur. Endüstriyel proletarya için geçerli olan disipline olmak ve istikrarlı bir işgücü anlamında kullanılan proleterleşmenin aksine, prekarya için istikrarsız çalışma biçimleri ve yaşam koşulları olarak alışkanlık haline gelecek “prekaryalaşmak” terimi kullanılabilir. Her şeyden önce, prekarya ve sınıf dışı kavramları üzerine akademik alanda ortak bir tanım veya görüş birliği geliştirilemediği için prekaryanın sınıf dışılığı konusunda bir çıkarsama yapmak zordur ancak; Amin (2003), prekaryayı modern emekçinin yoksullaşması şeklinde tanımlaması, benzer şekilde Smith’in (1992), yoksulluk ile sınıf dışılığın aynı kavramları olmadığını belirtmesinden yola çıkarak prekaryanın modern emekçinin yoksullaşmış biçimi olduğu kabul edilirse sınıf dışı olmadığı söylenebilir. Buna paralel olarak Standing’in prekaryanın iş güvencesi ve belirli süreli iş sözleşmeleri olmadığına dair görüşü bir çelişki yaratmaktadır. Prekaryaya dahil olan insanların belirli süreli sözleşmeleri de olsa, çağrı üzerine çalışıyor da olsa, enformel bir biçimde çalışıyor dahi olsa ortada bir “iş ilişkisi” vardır. Hukuki bir terim olan iş ilişkisi doğası gereği bir işçi ve bir işverenin varlığından meydana gelmektedir. Dolayısı ile iş güvenceleri ya da sözleşme türlerine bakılmaksızın bir iş ilişkisinden söz ediliyorsa o noktada hukuki olarak prekarya değil proletarya gündeme gelmektedir. Sonuçta, bir iktisatçı olan Standing’in meselenin hukuki boyutunu göz ardı ettiği görülmektedir.

Standing’e göre (2011b), prekaryaya dahil olan kişilerin mesleki kimlikleri yoktur ve kendilerini iş ve işgücü piyasaları yoluyla geliştirmektedir. Bu noktada Standing (2014b), istihdam güvenliği ile iş güvenliği arasındaki farkın analitik olarak ne kadar önemli olduğunu öne sürmektedir. Prekarya, kuralsız hale gelmesiyle ümitsiz ve yabancılaşmış bir görünüm kazanmaktadır çünkü yapmak istemedikleri işlerde çalışmakta veya yapmak isteyip de yapamadıkları konumlarda bulunmaktadır.

Kimler prekaryanın içindedir ya da prekaryaya dahildir? Prekarya içerisinde çeşitlilik bulunmaktadır. Standing (2011a, 2014a), her kademedeki insanın prekarya içinde yer aldığını öne sürmektedir. Çeşitlilik içerisinde gösterilen genç eğitilmiş kesimin sayısı oldukça fazladır. Genç eğitilmişler, vasıf düzeyi göz ardı edilen işlerde çalışmaktadır, dolayısı ile de eğitim düzeyi

önemini yitirmektedir. Genç eğitimlilerin önü sistem tarafından kesilmiştir.³ Bir grup eski işçi sınıfındaki geleneksel ailelerden gelmektedir ve popülist politikalarla kolaylıkla etkilenebilmektedir. Bu gruptakilerin çoğu eğitimsizdir. Kadınlar da artan oranda prekarya içerisinde yer almaktadır. İşgücü piyasalarında mevcut işlerin parçalara ayrılması ya da işgücü maliyetlerin en aza indirilmesi amacı ile işverenler açısından çocuk ve kadın işgücü tercih sebebi olmaktadır. Standing'in sözünü ettiği çocuk ve kadın işgücünün istihdamda artan oranda tercih edilmesi aslında yeni ve sadece prekarya ile ilişkilendirilebilecek bir durum değildir. Sanayi kapitalizmine geçiş ile birlikte çocuk ve kadınların artan oranda istihdam edilme durumlarını Marx (2011:378), makineye dayalı üretim sisteminin işçi üzerindeki etkiler ile açıklamıştır. Buna göre, makineler, adale gücünü vazgeçilmez olmaktan çıkardıkları ölçüde, adale gücü olmayan işçiler, işe koşulacak araçlar haline gelir. Bu nedenle, makineleri kapitalist tarzda kullanımlarının ilk sonucu, kadın ve çocuk emeğidir. Bu muazzam yedek emek ve işçi kaynağı, çok geçmeden, işçi ailelerinin bütün üyelerini, yaş, cinsiyet farkına bakmaksızın, doğrudan sermayenin egemenliği altına alarak ücretli işçi sayısını artırmakta yararlanan bir araç haline gelir. Standing bu noktada var olan durumu tekrarlayarak, ortaya yeni bir şey sunmamaktadır. Yaşlılık ödenekleri azalan, sosyal güvenlik sistemleri dönüşüm yaşamış ülkelerdeki yaşlılar tekrar işgücü piyasalarına dahil olmaktadır. Bu yaşlıların amacı para kazanmak değil tersine aile üzerine yük olmamak için bir gelir elde etmektedir. Prekarya içerisindeki en kalabalık grup ise göçmenlerdir. Göçmenlerin büyük ölçüde döngüsel göçebe bir yaşam tarzı vardır. Göçmenler çalıştıkları işleri enstrümantal olarak değerlendirerek politik nedenlerden ötürü çevrelerinde gelişen olaylara duyarsız kalmaktadır (Standing, 2012).

Standing ve Prekarya Eleştirisi

Marx için sınıflı toplum yapısının temeli üretim araçları mülkiyetine sahip olma ve olmama durumuna dayanmaktadır (Marx ve Engels, 1998). Marksist sınıf tipolojisini oluşturan iki ana ve iki ara sınıf Standing açısından geçerli değildir. Standing, bilinen klasik sınıf kriterinden ayrılarak yeni bir sınıf olarak gördüğü prekaryayı çok farklı değişkenleri bir araya getirerek tanımlamaktadır. Gelir, refah düzeyi, işgücü piyasaları içerisindeki

³Standing, 9 Temmuz 2013 tarihinde SOAS – University of London'da katılmış olduğu paneldeki konuşmasını o tarihlerde devam etmekte olan 'Gezi Direnişi'ne ithaf etmiştir; ancak meselenin ilginç bir boyutunda Standing, Gezi Direnişindeki gençleri geleceğin prekaryaları olarak nitelemiştir. Panelin tamamı için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=LTudjB4T7Xw> (erişim 07/02/2015)

konumlanma, teknolojik gelişmelere uyum gibi değişkenler Standing için belirleyici olmaktadır. Bu genellemeden yola çıkarak Ergüenalp (2014), prekaryanın bu şekilde tanımlanmasını eleştirmektedir. Buna göre, sınıf aidiyetinin insanların üretim süreci içerisindeki rollerine göre değil de teknolojiye ayak uydurup uydurmadıklarına göre belirlenmesi yani sınıfların ortaya çıkmasının teknoloji, fizik, elektroniğe bağlı olmasının veya emeğin esnekleşmesine, güvencesizleşmesine bağlı olarak ortaya çıkması Marksist teori ile örtüşmemektedir. Başından beri tartışılmakta olan durum prekarya olarak tanımlanan insanların ya da prekaryaya dahil olduğu iddia edilen insanların en temel ortak özelliği çalışmak, yaşamak için emeklerini satmaktan başka çarelerinin olmadığıdır. Bu durumda söz konusu özellik Marksist işçi sınıfını tanımlarken, prekaryanın neden klasik “proletaryadan” farklı olduğunu ortaya koyan net bir ayırt edici özelliğinin varlığından da söz etmek mümkün değildir. Standing, prekaryanın bir sınıf olduğu iddiasını Weber’in sınıf tanımını üzerinden doğrulamaya çalışmaktadır. Weber’in sınıf tanımındaki vurgu, “üretim” üzerine değil, bir mal arzına, dışsal yaşam koşulları ve hayat deneyimleri fırsatına, belli bir ekonomik düzende gelir sağlamak üzerinedir; bu bağlamda Weber için sınıfsal konum, “piyasa” konumudur (Day, 2001:10). Standing, Weber’i temel aldığı tezinde prekaryanın klasik işçi sınıfından farklı olarak ne tür bir misyona sahip olduğunu göstermemektedir.

Standing’in prekarya tipolojisini ağır biçimde eleştiren Breman (2013), prekaryayı tüm gerçekliği ve gerçek dışılığı ile eleştirmektedir. Standing (2014a), yeni bir sınıfın doğuşunu küreselleşme dinamikleri ile işgücü piyasalarındaki esnekleşme politikalarının eski sınıfsal yapılanmaları parçaladığı tezi üzerinden yürütmektedir. Gerçekte Standing’in tanımında olan şey nedir? Breman’a göre (2013:132), Standing, prekaryayı kendinde olmayan terimler ile tanımlamaktadır. Buna göre, Standing’in atıfta bulunduğu – geçici istihdam edilenler, yarı zamanlı istihdam edilenler, taşeron işçileri, çağrı merkezi çalışanları – prekarya esasında klasik proletaryadan başka bir şey değildir, dolayısı ile Standing’in tanımı “samimi” değildir. Breman (2013) için özellikle de Standing’in kitabı, bir kitap uzunluğundaki düşünce parçasından ibarettir. Prekaryanın küresel bir sınıf olduğu iddiasına rağmen, çoğu örnekler gelişmiş ekonomiler – ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ve Güney Kore - üzerinden verilmektedir. Standing’in iddia ettiği üzere (2014a), geçici ve yarı zamanlı çalışanlardan tek bir sınıf yaratmak açık bir şekilde savunulamayacağı halde Standing, Breman’a göre (2013) bu yeni oluşumu oldukça ciddiye almıştır. Standing’in güdüsü kendisini bilinen sınıf terminolojisinin dışına çıkartırken, sınıfı kendi geliştirmiş olduğu “eksantrik” yeni tanımlamalarla ifade etmektedir.

Prekaryanın yalnızca gelişmiş ekonomiler temelinde açıklanması dünyanın geri kalan kısmına bu açıklamanın genellendirilmesini göz ardı

etmektedir. Standing, küresel ekonomiler bazında prekaryayı tanımlarken üçüncü dünya olarak bilinen ülkelerde Standing'in tarif ettiği kötü çalışma koşullarından daha da kötü çalışma koşullarına sahip işgücü bulunmaktadır (ILO, 2001). Standing'in oldukça dar bir çerçeveden konuya yaklaştığı söylenebilir; örneğin Standing (2012), dünya üzerindeki yetişkin nüfusun %25'i prekaryayı meydana getirdiğini iddia ederken, bu iddiasını herhangi bir veriye dayandırmadan yapmaktadır. Oysaki Standing'in görmezden geldiği gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde durum sanılandan çok daha kötüdür, örneğin dünya nüfusunun yaklaşık %3'ü geçimini katı atık toplayıcılığı ile sağlamaktadır (Medina, 2007).

Standing (2014c), Breman'ın eleştirilerine verdiği yanıtta prekaryalaşmaktan bahsederek, prekaryayı işçinin zaman kontrolünü yitirmesi, vasıflarını kullanamaması ve gelişimini kaybetmesi şeklinde tanımlamaktadır. Standing bu tanımı ile üstü kapalı olarak Marx'ın 'yabancılaşma' teorisini tekrarlamaktadır. Marx yabancılaşma kavramını sıklıkla kullandığı 1844 El Yazmalarında yabancılaşmayı şu şekilde açıklamaktadır (1993:140-141): işçi ne kadar çok zenginlik üretir, üretimi erk ve hacim olarak ne kadar artarsa, o kadar yoksul duruma gelir. Ne kadar çok meta üretirse, o kadar ucuz bir meta olur. İnsanların, dünyasının değersizleşmesi, nesnelere dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artmaktadır. Emek sadece meta üretmekle kalmaz; genel olarak meta ürettiği ölçüde, kendi kendini ve işçiyi de meta olarak üretir. Emek ürettiği nesne, onun ürünü "yabancı" bir varlık olarak üreticiden bağımsız bir erk olarak, ona karşı koyar. Emek ürünü, bir nesne içinde saptanmış bir nesne içinde somutlaşmış emektir, emek nesneleşmesidir. Emek gerçekleşmesi, onun nesneleştirilmesidir. Ekonomi politik anlamda emek gerçekleşmesi, işçi için gerçekliğin yitirilmesi ya da nesneye kölelik olarak, sahiplenme *yabancılaşma* olarak görülür. Emek gerçekleşmesi kendini gerçekliğin öylesine bir yitirilmesi olarak gösterir ki işçi sadece yaşamak için en gerekli nesnelere değil ama çalışma nesnelere de yoksun bırakılmıştır. Nesnenin sahiplenilmesi kendini öyle bir yabancılaşma olarak gösterir ki işçi ne kadar çok nesne üretirse o kadar az sahiplenebilir ve kendi ürünü olan sermayenin egemenliği altına o kadar çok girer. İşçi kendi emeği içinde kendini ne kadar dışlaştırırsa, kendi karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünya o kadar erkli bir duruma gelir. Emek ve emek ürününün kendisine ait olduğu, emek kendi hizmetinde bulunduğu ve emek ürününün kendi kullanımına yaradığı *yabancı* varlık insanın kendisinden başka bir şey değildir. Standing'in Breman'a cevabındaki prekaryalaşma tanımı aslında "yabancılaşma" tanımına farklı bir pencereden bakılmasından ibarettir. Genel olarak Standing, prekarya ve sınıf tartışmalarına farklı bir bakış açısı getirdiğini öne sürse de satır araları dikkatli okunduğunda büyük ölçüde Marksist terminolojideki kavramların yeniden tanımlandığı görülmektedir.

Sonuç

Meta üretiminde “kullanım değerinin” üretilmesi aşamasında sermaye için iki durum söz konusudur: bir değişim değerine sahip olan bir kullanım değeri, satılacak bir nesne yani bir meta üretmek ister; ikinci olarak da kendi üretimi için gereken metaların, yani meta piyasasından satın aldığı üretim araçlarının ve emek gücünün toplam değerinden daha yüksek bir değere sahip olan bir meta üretmek ister. Kapitalistin amacı, yalnızca bir kullanım değeri değil aynı zamanda bir meta, yalnızca kullanım değeri değil aynı zamanda değer ve yalnızca değer değil aynı zamanda artı değer üretmektedir (Marx, 2011:189). “Artı Değer” üretimi kapitalizmin varlığını sürdürmesinin en temel nedenlerinden birisidir. Kapitalist üretim modelinde sermayenin kâr edebilmesi, işçinin üretmiş olduğu artı değere el koymaktan geçmektedir. Örneğin makinelere ve binalara yatırılan sermaye değişmeden kalırken, iş günü uzatılacak olsa, üretimin hacminde bir büyüme olmaktadır; bu durumda artı değer artmakla kalmaz, aynı zamanda bunun elde edilmesi için gereken harcamalar azalır (Marx, 2011:388). Görüldüğü üzere sermayenin, bir üst adımda da kapitalizmin var olabilmesinin koşulu işçi sınıfının varlığından geçmektedir; diğer bir deyişle kapitalizm varlığını işçi sınıfına borçludur. “Esnekleşme” adı altında yapılan işgücü piyasalarındaki kuralsızlaştırmalar ile birlikte bilinen klasik proletaryanın yok olduğu, bu nedenle sosyolojik çözümlenelerde sınıfın artık bir araç olarak kullanılamayacağı, yok olan proletaryanın yerini “orta sınıf”, “yeni küçük burjuva” ve “prekarya” gibi kavramların aldığı söylemleri kapitalizm ve işçi sınıfı arasındaki kapitalizm lehine tek yönlü faydaya dayalı ilişkiyi görmezden gelmektedir. Bu nedenle de Standing tarafından yeni bir sınıf olarak geliştirilen prekarya kavramı güncel sorunlara çözüm önerisi getirmeyen bir öge olarak kalmaktadır. Prekaryalaşmaktan bahseden Standing kimin prekaryalaştığı sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Kapitalizmin altın çağında refah devletlerinin güçlü ve etkili bir oyuncu olarak merkezi bir rol oynaması neticesinde iş güvencesi ve yüksek istihdam büyük ölçüde sağlanabilmiştir. Standing’in çizmeye çalıştığı tipoloji esasen kapitalizmin altın çağındaki mevcut durumun anti tezidir.

Prekarya bir anlamda öze dönüştür. Klasik proletaryanın ortaya çıkmasının öncesinde de var olmuştur, neticede çağdaş anlamda kaybedecek bir şeylerinin olmadığı savunulmaktadır ki proletaryadan bu noktada proletaryanın zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyinin olmaması hususunda ayrılmaktadır. Gerçekte olan ise prekarya kuramcılarının, işçi sınıfının başta ILO’nun “insan onuruna yakışır iş” kavramından gittikçe uzaklaşan, gelir dağılımından adil pay alamayan, yıldan yıla örgütlülüğünü yitiren, modern bir

kölelik düzeninde çalışmaya zorlanan kesimlerin yeni bir sınıf oluşturduğunu topluma empoze edip, bunu inandırıcı kılmaya çalışmalarından ibarettir.

Serter Oran, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

KAYNAKÇA

- Amin, S., (2003), "World Poverty, Pauperization and Capital Accumulation", *Monthly Review*, 55:5.
- Balaban, U., (2013), "Faburjuvazi ve İktidar: Yakın Türkiye Tarihinde Sınıf ve Siyasal İslam", *Praksis*, 32:2, 11-63.
- Bourdieu, P., (2006), *Karşı Ateşler*, çev. H. Yücel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Breman, J., (2013), "A Bogus Concept?", *New Left Review*, Vol.84, 130-138.
- Bürkev, Y., Et al., (ed.), (2011), *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri I*, 1.baskı, Ankara, Nota Bene Yayınları.
- Day, G., (2001), *Class*, London, Routledge.
- Ergüenalp, S., (2014), "Prekarya: Güvencesizlik Yeni bir Sınıf mı Yaratıyor?", *Mesele Dergisi*, Temmuz Sayısı, (meseledergisi.com/2014/07/prekarya-guvencesizlik-yeni-bir-sinif-mi-yaratiyor/) (erişim: 07/02/2015)
- Fenton, S., ve Bradley, H., (2002), "Ethnicity, Economy and Class: Towards Middle Ground", S.Fenton ve H.Bradley (ed.) içinde.
- Fenton, S., ve Bradley, H., (ed.), (2002), *Ethnicity and Economy*, London, Palgrave Publishers.
- Gans, J.H., (1995), *The War Against the Poor*, New York, BasicBooks.
- Goetz, A., (1982), *Farewell to the Working Class: An Essay on Post-Industrial Socialism*, çev. M. Sonenscher, London, Pluto Press.
- Harris, L., (1992), "Agency and the Concept of Underclass", B.E. Lawson (ed.) içinde.
- Harris, J., (2014), "A Precariat Charter: From Denizens to Citizens-Review", *The Guardian*, 09.04.2014.
- ILO, (2001), *Investigating the Worst Forms of Child Labour No.4 Nepal Situation of Child Ragpickers: A Rapid Assessment*, ILO, Geneva.
- Lawson, E.B., (ed.), (1992), *The Underclass Question*, Philadelphia, Temple University Press.
- Marx, K., (1993), *1844 Elyazmaları*, çev. K. Somer, Ankara, Sol Yayınları.

- Marx, K., ve Engels, F., (1998), *The Manifesto of the Communist Party*, çev.T.Carver, Edinburgh, Edinburgh University of Press.
- Marx, K., (2009), *Kapital, Cilt 3*, çev. A.Bilgi, 6.baskı, Ankara, Sol Yayınları.
- Marx, K.,(2011), *Kapital, Cilt 1*, çev. N.Satlıgan ve M.Selik, 1.baskı, İstanbul, Yordam Yayınları.
- Medina, M., (2007), *The World's Scavengers: Salvaging for Sustainable Consumption and Production*, Plymouth, AltaMira Press.
- Öngen, T., (2014), *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi Günümüzde İşçi Sınıfı*, 1.Baskı, İstanbul, Yordam Yayınları.
- Smith, J.D., (1992), "Defining the Underclass", D.J. Smith (ed.) içinde,
- Smith, J.D., (ed.), (1992), *Understanding the Underclass*, London, Policy Studies Institute.
- Standing, G., (2011a), **The Precariat: The New Dangerous Class**, (GCPH Seminer Series 8 Seminar 1 Summary Paper), Glasgow.
- Standing, G., (2011b, 2 Kasım), *The Precariat: The New Dangerous Class*, (erişim tarihi: 07.02.2015), www.youtube.com/watch?v=FRNhtGtO9pg
- Standing, G., (2012, 3 Kasım), *Why the Precariat Requires a Basic Income?*, (erişim tarihi: 09.05.2015), www.youtube.com/watch?v=4WaA8zqjBSk
- Standing, G., (2014a), *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*, çev. E. Bulut, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Standing, G., (2014b), "Understanding in the Precariat Through Labour and Work", *Development and Change*, 45:5, 963-980.
- Standing, g., (2014c), "Why Precariat is not a "Bogus Concept", *Open Democracy*, 24.03.2014.
- Vatansever, A., (2013), "Prekarya Geceleri 21.Yüzyılda Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4:2, 1-20.
- Wood, M.E., (2011), *Sınıftan Kaçış: Yeni "Hakiki" Sosyalizm*, çev. Ş. Alpagut, 3.baskı, İstanbul, Yordam Yayınları.
- Yıldızoğlu, E., (2011), "(Yeni) Orta Sınıf Proletarya Kavramı Üzerine Düşünceler", Y.Bürkey, Et al, (ed.) içinde, 175-186.